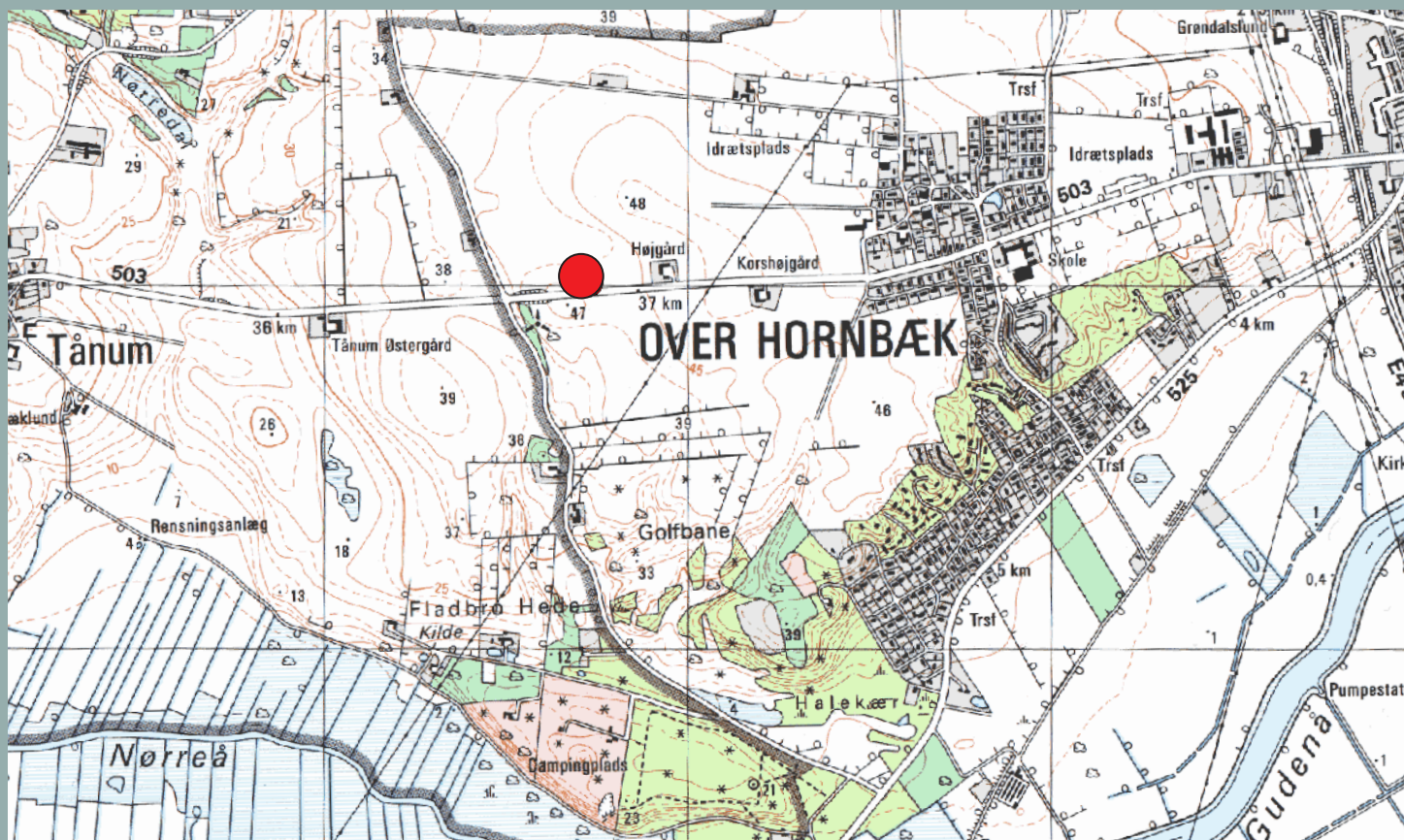

KHM 2420, Korshøjgård

© KORT & MATRIKELSTYRELSEN (G.115-96)

Moegård Museum

Arkæobotanisk analyse af overgangen mellem bronzealder og jernalder fra Korshøjgård KHM 2420 (FHM 4296/279)

Peter Mose Jensen

KONSERVERINGS- OG NATURVIDENSKABELIG AFDELING

Nr. 7 2007

KHM 2420, Korshøjgård

Arkæobotanisk analyse af overgangen mellem bronzealder og jernalder fra Korshøjgård KHM 2420 (FHM 4296/279)

Peter Mose Jensen, cand.mag.

Indledning

I forbindelse med udgravningerne ved Korshøjgård (KHM 2420), der blev forestået af Kaj Rasmussen, blev der bla. afdækket spor efter en brandtomt samt flere anlæg daterede til perioden omkring overgangen mellem yngre bronzealder og ældre førromersk jernalder.¹

I forbindelse med udgravningerne blev der udtaget en del jordprøver til flotering. Disse blev efter udgravningens afslutning sendt til Moesgårds Konserverings- og Naturvidenskabelige Afdeling til videre behandling.

Prøvebehandling

Efter prøvemodtagelsen blev alle prøver indledningsvis tørret og floteret af arbejdsmand Åge Brandi på Moesgård Museums floteringsanlæg. I dette anlæg tilføres vand gennem flere dyser nederst på en skråtstillet sliske, hvor også jordprøven påhældes.

Efterhånden som vandstanden stiger frigøres elementer i jordprøven der er lettere end vandet såsom forkullede planterester og flyder til sidst ud over den øverste ende af slisken hvor det opfanges i et stofnet med maskestørrelser på under 0,25 mm. Floteringsprøven i stofnettet tørres og er nu klar til gennemsyn mens den tunge floteringsrest der ligger tilbage i floteringsmaskinen efter den afsluttede flotering tørres og gemmes separat.

Det kursoriske gennemsyn

Resultatet af det arkæobotaniske gennemsyn, der efterfølgende blev foretaget af undertegnede, fremgår af tabel 1.

Det kursoriske gennemsyn viste, at flere prøver indeholdt forholdsvis store mængder planterester i form af både korn og ukrudtsfrø. Af dyrkede afgrøder erkendtes der byg bl.a. nøgenbyg i en del prøver ud over hvede. Forkullet hasselnøddeskal viste tegn på indsamling. Endelig forekom der store mængder ukrudtsfrø i mange prøver.

¹ Lokalteteten ligger i Hornbæk sogn, Sønderlyng herred, Viborg amt og har Stednr.: 131202 + UTM: 32:558.628/6.257.810.

D-nr	Egnet?	Korn	Frø	Trækul	Øvrige bemærkninger
1	Nej	0	0	xx	(Meget keramik).
2	Nej	0	0	xxxxx*	*Rigtig meget trækul.
3	Nej	0	5	x	(Brændt ler. Brændt flint).
4	Evt.	0	20	xx	Græsfrø.
5	Nej	0	0	x	Slagge. (Keramik. Slagge).
6	Nej	0	15	xx	Græsfrø. Frokullet strå. Slagge. (Brændt ler).
7	Nej	0	0	xx	Slagge. (Slagge).
8	Nej	<5	10	xx	(Keramik).
9	Nej	0	0	x	(Keramik).
10	Evt.	20	50	xxx	Byg.
11	Nej	5	0	xx	Byg. (Brændt ler).
13	Nej	0	0	xx	
14	Ja	400	400	xxxxx	Byg. (Keramik).
15	Ja	<10	100	x	Nøgenbyg. Græsfrø. Brændt knogle.
17	Nej	<5	0	x	Hvede. (Keramik).
29	Nej	0	0	xxxxx	
31	Ja	10	300	xxxxx	Byg. Mange græsfrø. (Keramik. Brændt ler).
33	Evt.	20	25	xxxxx	Byg. En del forkullede lyngstængler. (Brændt ler).
37	Nej	5	10	xxx	(Mange små, brændte knoglestumper).
41	Nej	1	<10	xx	Byg.
63	Nej	10	10	xxx	Byg.
96	Nej	0	0	xxx	Brændt knogle. (Keramik. Brændt knogle).
97	Nej	5	10	xxxx	Byg. Forkullede lyngstængler. (Brændt ler).
98	Nej	0	<5	xx	Mange brændte knogler. Hasselnøddeskal. (Keramik).
99	Nej	0	10	xx	Forkullede lyngstængler.
100	Evt.	<10	25	xxx	Hvede.
101	Nej	<5	0	xx	
102	Nej	0	0	xxxxx	(Keramik. Brændt knogle).
103	Nej	10	0	xx	Forkullede lyngstængler + strå. (Keramik. Brændt ler).
104	Evt.	5	20	xxx	Forkullede strå. (Brændt ler).
105	Nej	0	0	xx	(Keramik).

Tabel 1. Kursorisk gennemsyn af arkæobotaniske prøver (khn 2420). X-markeringer er udtryk for en subjektiv materialevurdering: Ét x=lille mængde og fem x'er=stor mængde materiale. Fund i parentes er restprøvefund.

Gennemgang af de analyserede prøver

På baggrund af det kursoriske gennemsyn blev i alt fire prøver udvalgt til endelig analyse.

Dels blev prøverne D14 + D15, som var udtaget fra en formodet bageovn, undersøgt, dels blev prøverne D31 + D33 fra brandlag i to gruber analyseret. Resultatet af analyserne ses i tabel 2.

Ovngrube A109 (prøve D14 + D15)

De to prøver D14 og D15 er fra to lag i dette anlæg, som tolkes som en ovngrube. I begge prøver forekommer nøgenbyg som eneste dyrkede art, desuden forekommer ukrudtsfrø i ret høje mængder. Forholdet mellem kornkerner og ukrudtsfrø varierer dog en del de to prøver imellem. I D14 optræder kornkerner således klart hyppigere end de vilde frø, mens ukrudtet modsat klart dominerer over kornet i D15. Ukrudtssammensætningen ligner dog hinanden meget de to prøver imellem.

Blandt ukrudtet forekommer både typisk markukrudt i form af spergel, gåsefod og bleg-/fersken-pileurt samt ukrudt, der kan forekomme under flere forskellige økologiske forhold. Til sidstnævnte gruppe hører f.eks.

D-nummer	D14	D15	D31	D33	X-nr
Prøvestørrelse ml.	23/42/126	15	38	126	Prøvestørrelse ml.
Hordeum vulgare var. nudum, kerner	6 (33)	2	3	3	Nøgenbyg, kerner
Hordeum vulgare cf. var. nudum, kerner		1		4	Byg cf. Nøgenbyg, kerner
Hordeum sp., Kerner	48(294)	1	75	63	Byg sp., kerner
Hordeum sp., aksled	2~2				Byg sp., aksled
Triticum aestivum, kerner			8		Brødhvede, kerner
Triticum dicoccum, kerner			8		Emmer, kerner
Triticum dicoccum avnbaser			1~2		Emmer, avnbaser
Triticum dicoccum/spelta, kerner			6		Emmer/Spelt, kerner
Triticum sp., kerner			16		Hvede sp., kerner
Cerealia indet., kerner	31+106f. (211+1073f.)	8f.	18+45f.	63+20f.	Korn indet.
Cerealia/Bromus			48+2f.		
Brassica sp.	1				Kål sp.
Bromus sp.	6		108	1+1f.	Hejre sp.
Bromus cf.		17f.	47		Hejre cf.
Cf. Bromus/Festuca		31			Cf. Hejre/svingel
Carex sp.	3				Star sp.
Carex cf.				43	Star cf.
Caryophyllaceae	6(12)	5		7	Nellikefamilien
Cerastium sp.	1				Hønsetarm sp.
Chenopodium album.	2(4)	1		6+1f.	Hvidmelet gåsefod.
Chenopodium sp.	36(64)	31		13+9f.	Gåsefod sp.
Cf. Danthonia decumbens				3	Cf. Tandbælg
Fabaceae			11		Ærteblomstfamilien
Fabaceae cf.		1		1	Ærteblomstfamilien cf.
Fallopia convolvulus	3	4			Snerlepileurt
Fallopia convolvulus cf.		6		1	Snerlepileurt cf.
Festuca cf.	13(19)	18+39f.		1	Svingel cf.
Galeopsis sp.	2			2	Hanekro sp.
Galium sp.	14(19)	3+1f.			Snerre sp.
Myosotis sp.	1				Forglemmigej
Myrica gale	1				Mose-pors
Persicaria mercuriosa/lapathifolium.	26+1f.(35+1f.)	43+5f.		22+7f.	Bleg-/Fersken-pileurt.
Poaceae.	69(125)	23+7f.		19	Græsfamilien.
polygonum aviculare.	5			2	Vejpileurt.
Potentilla sp.	2				Potentil sp.
Prunella vulgaris		1			Almindelig brunelle
Cf. Prunella vulgaris		1			Cf. almindelig brunelle
Rumex acetosella.	20(40)	25		17	Rødknæ.
Rumex sp.	2				Skræppe sp.
Rumex/Polygonum	3				Skræppe/Pileurt
Scleranthus sp.	3				Knavel sp.
Spergula arvensis.	65(128)	61		32	Almindelig spergel.
Stellaria media				44	Almindelig hønsetarm
Stellaria/Cerastium				1	Hønsetarm/Fladstjerne
Thlaspi arvense	6(9)	6			Almindelig pengeurt
Indet.	23(46)	143		53	Ubestemte.
Forkullede knopper			1	7	Forkullede knopper
Forkullede strå*		1	29		Forkullede strå*
Forkullede rødder			29	18	Forkullede rødder
Forkullede lyngstængler				765	Forkullede lyngstængler
Andre forkullede plantestængler**	43				Andre forkullede plantestængler**
Båndt Ler (lerklining?)		xx			Brændt ler (Lerklining?)
Keramik		4			Keramik
Trækul.	xxxx	x	xxxxx	xxxxx	Trækul.

Tabel 2: KHM 2420, analysetabel. Cf. markerer at pågældende planterest ligner, men ikke med sikkerhed tilhører nævnte art. Plantenavne adskilt af skråstreg viser, at der er forskellige tolkningsmuligheder for planteresten. Sp. markerer at en planterest kan bestemmes overordnet til slægt men ikke nærmere til art. Elementer markeret med x'er viser mængden af elementerne ud fra et subjektivt skøn: Ét x = laveste mængde og fem x'er=højeste mængde. Angivelser udenfor parentes er reelt analyserede planterester i undersøgte prøve/delprøve. Angivelser udenfor parentes er anslåede antal planterester i hele prøven. * Kornstråliggende strå. ** Ikke kornstråliggende stængler.

Figur 1

græs, svingel og også rødknæ, der både kan forekomme på agerjord og i andre økologiske sammenhænge.²

Samlet set fremtræder D14 som en rimelig rensset nøgenbygafgrøde hvori der dog forekommer en del markukrudt. D15 derimod ligner ud fra sin dominans af ukrudtsfrø i sin sammensætning mere affald fra rensningen af nøgenbyg. Det relativt høje indhold af græs og halvgræs i prøverne kan være markukrudt, der har hørt til kornet. En alternativ mulighed er, at der også har været græs eller halvgræs evt. i form af brændselsmateriale i ovngruben. At der fandtes en del plantestængler samt trækul i D14 tyder på, at der i hvert fald her har været en del brændselsmateriale til stede i ovnen, der har efterladt sig spor i den undersøgte prøve.

At ovnens lerkappe er faldet ned oven i det forkullede plantemateriale og efterfølgende har forsegleet dette (se fig. 1) tyder på, at plantematerialet har at gøre med aktiviteter, der har foregået i ovnen og ikke repræsenterer sekundært affald i gruben.

De to prøver repræsenterer konkluderende sandsynligvis korn og frø, der er spildt i forbindelse med ristning eller tørring af korn i ovnen. En mulig tolkning af D15 er dog, at en del af denne prøve desuden kan afspejle ukrudtsfrø, der har været anvendt som brændselsmateriale.

Grube A249 (prøve D31)

Prøve D31 er udtaget fra et brandlag i gruben, som er tolket som et funktionslag.

Det arkæobotaniske indhold i prøven bestod af en blanding af forskellige kornsorter i form af nøgenbyg, brødhvede og emmer, samt ukrudtsfrø i relativt høje mængder, hvoraf størstedelen viste sig at være fra hejre. Hej-

² For en gennemgang af ukrudtsfrøenes økologiske forhold se afsnit vedr. de identificerede planter (bilag 1) bagerst i rapporten.

refrø er relativt store i forhold til andet ukrudt og ligner dermed kornkerner. Dette betyder at hejrefrø er vanskelige at rense fra kornet i forbindelse med kornrensningen. Artens frø vil derfor have en tendens til at følge med kornet i den forholdsvis lange vej igennem kornrensningens processen.

En alternativ tolkning af hejrefrøene kan dog også være, at de er kommet separat ned i gruben. D31 indeholdt således ud over korn og frø også en del strå og rødder samt meget trækul, hvilket samlet set giver et indtryk af at prøven afspejler en sammenblanding af forskelligt korn samt trækul og strå, der evt. har været anvendt som brændsel i gruben.

En sandsynlig tolkning af D31 er følgelig, at prøven afspejler én eller flere afbrændinger hvorunder der har foregået varmebehandling af korn over ild.

Grube A250 (prøve D33)

Prøve D33 er udtaget fra et af flere brandlag i grube A250. Prøveudtagningslaget er tolket som et primært funktionslag. Planteresterne i gruben afspejler derfor sandsynligvis én eller flere aktiviteter, der er foregået på stedet og ikke affald, der er deponeret i gruben.

Ligesom ved de øvrige prøver fra pladsen bestod D33 af en sammenblanding af korn (Nøgenbyg) samt ukrudtsfrø. Dels fandtes der en del typisk markukrudtsfrø i prøven hovedsageligt i form af almindelig hønsetarm, almindelig spergel, bleg-/fersken-pileurt og gåsefod, der sandsynligvis overvejende var hvidmelet gåsefod.

Der fandtes dog også arter i prøven, der vokser under mere blandede økologiske forhold. Her skal især nævnes formodentlige kerner fra star og græsfrø samt rødknæ. Disse arter kan have hørt til kornet, men set i lyset af de mange forkullede lyngstængler i denne prøve er den mest sandsynlige tolkning dog nok, at disse arter har vokset på lyngheden og er fulgt med lyngen ned i gruben.

En sandsynlig tolkning af prøve D33 er, at den afspejler en situation, hvor man har anvendt træ og lyng som brændsel ved en varmebehandling af en afgrøde bestående af nøgenbyg, og at en smule korn i forbindelse hermed er blevet spildt og forkullet.

Afslutning

De arkæobotaniske analyser fra Korshøjgård viser, at man har dyrket nøgenbyg samt hvede i form af emmer og brødhvede på lokaliteten og at nøgenbyg sandsynligvis har været den mest almindeligt dyrkede afgrøde.

Alle erkendte dyrkede arter optræder generelt set almindeligt i yngre bronzealder i Danmark (Robinson 2000, 2003). Brødhvede forekommer dog normalt relativt sjældent i denne periode.

At der ikke fandtes avnklædt byg i fundet fra Korshøjgård er ganske typisk for fund i det jyske område. Her optræder den avnklædte byg først i større mængder fra romersk jernalder.

Forekomsten af mange ukrudtsfrø iblandet kornet adskiller de arkæobotaniske fund fra yngre bronzealder fra fundene fra de foregående perioder. Som mulige grunde har været fremført, at man evt. i forbindelse med høst eller tærskning har skåret kornaksene af stråene på en sådan måde, at ukrudtsfrøene ikke er kommet med i afgrøden i neolitikum og ældre bronzealder.

En plausibel alternativ forklaring kunne være, at der simpelthen er fremspiret en mere righoldig ukrudtsflora på markerne i takt med at mar-

kerne bliver mere permanente. Det ét-årige markukrudt trives ved konstant jordbearbejdning og vil måske aldrig rigtig kunne etablere sig under et mere ekstensivt agerbrug i neolitikum og ældre bronzealder, hvor markområderne ligger brak i længere perioder. Herudover vil en ”frøbank” som ligger klar til spiring komme til at ligge konstant i en mere permanent markjord og mængden af ukrudtsfrø vil desuden øges gennem tilførsel af dyregødning, der også vil indeholde ukrudtsfrø (Robinson 2000, 2003).

Ud over at ukrudtsfrø, som ovenfor nævnt, generelt optræder hyppigt i mange perioder fra yngre bronzealder og frem er der også fra yngre bronzealder og ældre jernalder en række ukrudtsfund, der viser hvordan ukrudt har været anvendt til føde. Her kan nævnes en række undersøgelser af moseligs maveindhold (Brandt 1951, Helbæk 1950, 1958) samt fund af oplagret ukrudt som f.eks. fra Overbygård fra slutningen af førromersk jernalder (Henriksen & Robinson 1994), hvori der optræder spiseligt markukrudt i store mængder og i kontekster, der viser frøenes anvendelse som menneskeføde. Af fødeudnyttede arter nævnes hvidmellet gåsefod, bleg- fersken- snerle- og vej-pileurt samt almindelig spergel. Disse arter hører alle til de allermest almindeligt forekommende markukrudtsarter i afgrødefundene fra perioden og det er sandsynligt, at i hvert fald hovedparten af de fødeudnyttede ukrudtsfund repræsenterer ukrudt frarensat afgrøderne, som efterfølgende har været gemt med henblik på madlavning.

Om D15 fra Korshøjgård repræsenterer en sådan rest af ukrudtsfrø gemt til føde eller om det er affald, der har været smidt ud, kan dog ikke afgøres set i lyset af den forholdsvis usikre kontekst i ovngruben, men samlet afspejler fundet fra Korshøjgård den nye type agerbrug, der fremstår i Danmark fra omkring slutningen af bronzealderen.

Litteratur

- Brandt, I 1951: Planterester i et lig fra Borremose. *Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie 1950*. s. 342-349.
- Helbæk, H. 1950: Tollundmandens sidste måltid. *Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie 1950*. s. 311 – 341.
- Helbæk, H. 1958: Grauballemandens sidste måltid. *Kuml 1958*. s. 83 – 116.
- Henriksen P.S. & D. Robinson 1994: Ældre jernalders agerbrug: arkæobotaniske analyser af kornfundene fra Overbygård, Østerbølle, Fjand og Alrum. *NNU Rapport nr. 12, 1994*.
- Robinson, D. E. 2000: Det slesvigske agerbrug i yngre stenalder og bronzealder. I P.Ethelberg, E. Jørgensen & D.Robinson: *Det sønderjyske Agerbrugs Historie – Sten- og Bronzealder*. Haderslev Museum. s. 281 – 298.
- Robinson, D. E. 2003: Neolithic and Bronze Age Agriculture in Southern Scandinavia – Recent Archaeobotanical Evidence from Denmark. I: *Environmental Archaeology 8*. s. 145 – 165.

Identificerede planter

Calluna vulgaris (L.) Hull. Hedelyng. 20-60 cm, blomstrer august-september. Flerårig. Heder, klitheder, hedemoser, tørre dele af højmoser. (Hansen 1993)

Chenopodium album L. Hvidmelet Gåsefod. 25-80 cm høj (30-70 cm), gennemsnitlig omkring 3.100 frø pr. plante (20.000 frø), dog frodige eksemplarer helt op til 40.000 frø. Blomstrer og frømodning juni-oktober. Udpræget sommerannual, meget skadelig ukrudt i vårsædmarker. Især på velgødet jord. Omkring bebyggelse, agerjord og ruderater. (Melander 1998, Frederiksen et al. 1950, Hansen 1993, Jessen & Lind 1922)

Fallopia convolvulus L. Snerle Pileurt. 15-100 cm lange stængler, som enten er nedliggende eller slynger sig op om stængler, strå og blade fra andre planter, omkring 140-200 frø pr. plante. Blomstrer og frømodning juli-september. Udpræget sommerannual, modnes sammen med korn og hør. Knyttet til kornmarkerne og forekommer almindeligt i vårsæd hvor den er mest generende samt i Hør, kan fremme lejesæd i kornet. Agerjord, ved bebyggelse. (Melander 1998, Frederiksen et al. 1950)

Myrica gale L. Pors. Busk, 1-1,5 m høj. Blomstrer marts-april. På næringsfattig, fugtig bund, især i moser og grøfter i heder og klitheder. (Hansen 1993)

Polygonum aviculare L. Vej Pileurt. 10-75 cm (10-60 cm) lavtvoksende med lange stængler, omkring 125-200 frø pr. plante. Blomstrer og frømodning juli-oktober. Typisk sommerannual. Fortrinsvis lerede jorder, hyppigst i åbne vintersædmarker og hørmarker, sjældnere i vårsæd. (Melander 1998, Frederiksen et al. 1950, Hansen 1993, Jessen & Lind 1922).

Prunella vulgaris L. 5-25. Sommerannual. Blomstrer juli-august. På fugtige overdrev, enge og vedvarende græsmarker, i kær, græsplæner og vejkanter. (Hansen 1993).

Rumex acetosella L. Rødknæ. 15-30 cm høj, omkring 1.000 frø pr. plante. Flerårig. Udpræget vegetativ formering. Optræder som ukrudt i alle afgrøder på magre kalkfattige sandjorder og tørre humusagtige jorder. Grå klit, strandoverdrev, sandede overdrev og vedvarende græsmarker, vejkanter, skovrydninger, agerjord. (Frederiksen et al. 1950, Hansen 1993, Jessen & Lind 1922)

Spergula arvensis L. Alm. Spergel. 10-40 cm (10-30 cm) høj, omkring 3.200 frø pr. plante. Blomstrer og frømodner juni-september. Frøene spirer både forår og efterår, men de efterårsspirende fryser som regel bort om vinteren og kan kun overleve meget milde vintre. Kan optræde uhyre talrigt i vårsædmarker, især på lette kalktrængende jorder. Værdsat i stubmark som foder til fårene. Agerjord, især næringsfattig bund. (Frederiksen et al. 1950, Hansen 1993, Jessen & Lind 1922)

Stellaria media (L.) Mill. Alm. Fuglegræs. 5-30 cm (5-20 cm) lange nedliggende stængler, omkring 15.000 frø pr. plante. Blomstrer og modner frø næsten hele året. Både sommerannual og vinterannual. Danmarks hyppigst forekommende ukrudtsart. Planten kan optræde meget talrig i kornmarker. Agerjord, haver, tanglinier. (Melander 1998, Frederiksen et al. 1950, Hansen 1993)

Svært adskillelige planter

Persicaria mercuriosa L. Ferskenbladet Pileurt. 25-60 cm høj, omkring 200-800 frø pr. plante. Blomstrer og frømodner juli-september. Rent sommerannuel (kan også forekomme i vintersæd, Melander 1998). Forholder sig som *Persicaria lapathifolium*. Agerjord, ofte vandlidende, ruderater. (Frederiksen et al. 1950, Hansen 1993, Jessen & Lind 1922)

og

Persicaria lapathifolium L. Blegbladet Pileurt. 30-60 cm (25-80 cm) høj, omkring 800-850 frø pr. plante. Blomstrer og modner frø i juli-september. Udpræget sommerannuel plante. Kan være meget skadelig i vårsæden, især i lave noget vandlidende marker, hvor den kan forekomme meget talrigt, kan også forekomme i vintersæden. (Melander 1998, Frederiksen et al. 1950, Hansen 1993)

Usikker bestemmelse

Danthonia Decumbens cf. L.Tandbælg. 15-30 cm. Blomstrer juni-juli. Foretrækker Hedemoser, fugtige heder, morbund i skove, ofte langs stier (Hansen 1993).

Festuca cf. Svingel cf.

Planter identificeret til slægt eller familie

Brassica sp. Kål sp.

Bromus sp. Hejre sp.

Brunelle sp. Brunelle sp.

Carex sp. Star sp.

Caryophyllaceae. Nellikfamilien.

Cerastium sp. Hønsetarm sp.

Chenopodium sp. Gåsefod sp.

Fabaceae sp. Ærteblomstfamilien.

Galium sp. Snerre sp.

Galeopsis sp. Hanekro sp.

Myosotis sp. Forglemmigej.

Poaceae sp. Græsser sp.

Polygonum sp. Pileurt sp.

Potentilla sp. Potentil sp.

Rumex sp. Syrefamilien sp.

Scleranthus sp. Knavel sp.

Stellaria sp. Fladstjerne sp.

Litteraturliste

- Frederiksen, H. & P. Grøntved, H.I. Petersen 1950: *Ukrudt og ukrudtsbekæmpelse*.
Det Kongelige Danske Landhusholdningsselskab. København
- Hansen, K. 1993: *Dansk feltflora*. 1. udgave, 6. oplag. København.
- Høst, O. 1982: *Danske Kulturplanter*. DSR Forlag.
- Jessen, K. & J. Lind 1922: *Det Danske Markukrudts Historie*. Det Kongelige
Danske Videnskabernes Selskabs Skrifter, naturvidensk. og mathem. Afd.,
8 Række, VIII. København.
- Korsmo, E. 1926: Ogräs. Ogräsarternes liv och kampen mot dem i nutidens jord-
bruk. Stockolm.
- Melander, B. 1998: Beskrivelse af ukrudtsplanterne. I: *Ukrudtsbekæmpelse i land-
bruget*. Forskningscenter Flakkebjerg. Afdeling for Plantebeskyttelse. 3.
udgave. pp 41-190.
- Tvengsberg, P.M. 1995: Rye and swidden cultivation tillage without tools. *Tools
& Tillage. Vol. VII: 4*. s. 131-146.

Rapporterne fra Moesgårds Naturvidenskabelige Afdeling fremlægger resultater i forbindelse med specialundersøgelser af arkæologisk genstandsmateriale.

Hovedvægten er lagt på undersøgelser med en naturvidenskabelig tilgangsvinkel. Heriblandt kan nævnes arkæobotaniske undersøgelser, vedanatommiske undersøgelser, antropologiske undersøgelser af skeletter samt arkæozoologiske undersøgelser.

Der optræder også andre typer dokumentationsfremlæggelser, som f.eks. besigtigelse af marinarkæologiske lokaliteter og metodebeskrivelser af konserveringsteknisk karakter.

Alle rapporter kan downloades fra Moesgaard Museums hjemmeside. Eftertryk med kildeangivelse tilladt.